Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

Мирзо Улуғбек номидаги Самарқанд Давлат
Архитектура - Курилиш Институти

“Қурилишни бошқариш” факультети
“Касбий таълим” кафедраси

Диплом лойиҳасининг
ТУШУНТИРИШ ХАТИ

Мавзу: Рангтасвирда табиат (баҳор фасли) манзарасини тасвирлаш ва уни ўқитиш услуби.

Кафедра мудири: доц. Рахимов А.Қ.
Раҳбар: К.ўқт. Абраев К.Ш.
Бажарди:401-КТ(с)гурухи
талабаси Бердиев Н.

Самарқанд 2013 йил.

МИРЗО УЛУҒБЕК НОМИДАГИ САМАРҚАНД ДАВЛАТ АРХИТЕКТУРА ҚУРИЛИШ ИНСТИТУТИ

«Қурилишни бошқариш» факультети
« Касбий таълим » кафедраси

ТУШУНТИРИШ ХАТИ

Диплом лойихасининг мавзуси

Рангтасвирда табиат (баҳор фасли) манзарасини тасвирлаш ва уни ўқитиш услуби

Диплом лойихасини бажарувчи толиб (а) Бердиев Нуъмон — (Ф.И.Ш.) — (Имзо)

Кафедра мудири доц: Рахимов А.К — (Ф.И.Ш.) — (Имзо)

Раҳбар к. ўқитувчи Абраев К.Ш — (Ф.И.Ш.) — (Имзо)

Маслаҳатчилар Менликулов А.Н — (Ф.И.Ш.) — (Имзо)

к. ўқитувчи Тўраев Ф.Т — (Ф.И.Ш.) — (Имзо)

Мирзо Улуғбек номидаги Самарқанд Давлат Архитектура Қурилиш Институти

«Қурилишни бошқариш» факультети

«Касбий таълим» кафедраси

ДИПЛОМ ЛОЙИХАСИНИ БАЖАРИШ УЧУН ТОПШИРИК

Бердиев Нуъмон
(талабанинг фамилияси, исми, шарифи)

I. Диплом лойихасининг мавзуси Рангтасвирда табиат (баҳор фасли) манзарасини тасвирлаш ва уни ўқитиш услуби.

Институт буйича 2012 йил «29.12. 246-У сон буйруқ асосида тасдиқланган.

II. Диплом лойихасини бажариш учун маълумотлар Табиат манзарасини чизиш учун керакли материалларни йиғиш фаслларининг бирини танлаб Табиат манзарасига оид маълумотлар тўплаш.

III. Тушунтириш хатида келтириладиган:

1. Мавзу буйича маълумотлар тўплаш, уларнинг таҳлили ва асослаш Манзара жанрининг халқ хўжалигидаги аҳамиятини таҳлилий асослаш учун бадиий адабиётлардан мавзу бўйича маълумотлар тўплаш.

2. Диплом лойихасининг назарий шакли ишланмалари Манзарани тасвирлаш жараёнларини оғзаки баён этиб, амалий кўрсатмалар бериб изоҳлаш.

3. Диплом лойихасининг амалий шакли бўйича эскизлар бажариш Табиат манзараси-ни тасвирланган уч кўриниши-ни, эскизи-ни бажариш.

4. Ўқув услубий қисми Табиат манзараси"-ни тасвирланган босқичма-босқич, қаламдан то ранггача бўёқсага ишланган расмни назарий ва амалий дарс ўтишнинг (2)-соатлик зал-й ўқитиш ус.ни баён этиш.

5. Диплом лойихаси бўйича хулоса қисми Битирувчи талабанинг шахсий хулосаси.

6. Фойдаланилган адабиётлар рўйхати Табиат куйчиси Ўрал Тансиқбоев Афсона тўплари (Ю. Холменский)

IV. Диплом лойихасининг таркиби ва график қисми:

1. Табиат манзараси-ни „Эскизининг қоғозга ўлчамларига" асосан қаламда қоғоз (Ватман)га кўчириш

2. „Манзара"-нинг тугалланиш жараёнигача бўлган босқичма-босқич 1-варақ.

3. Графика қисми учун „Табиат манзара"-сини эскизини чизиш.

4. „Табиат манзара"-сини тасвирини „сув" бўёқда ишлаш

V. Диплом лойихасининг қисмлари бўйича маслаҳатчилар:

№	Диплом иши қисмлари	Бошланиши	Тугалланиши	Маслахатчилар	Изох
1.	Мавзу бўйича маълумотлар тўплаш, уларнинг тахлили ва асослаш.	1.03.13	25.03.13	Абраев К.Ш	[signature]
2.	Диплом иши назарий шаклининг ишланмалари.	26.03.13	12.04.13	Абраев К.Ш	[signature]
3.	Диплом ишининг амалий шакли бўйича эскизлар бажариш.	13.04.13	10.05.13	Абраев К.Ш	[signature]
4.	Ўқув услубий қисми.	11.05.13	15.06.13	Абраев К.Ш	[signature]

Изох:

1. Диплом лойихаси «Низом» га асосан бажарилади.
2. Хар бир топшириқда кўрсатилган муддат охирида рахбар ёки маслахатчи томонидан имзолангандан кейин навбатдаги қисмини бажаришга кафедра томонидан рухсат берилади.

VI. Топшириқ берилган сана 1.03.13. й.

VII. Тугалланган диплом лойихасини топшириш санаси 15.06.13

Диплом лойихаси раҳбари к. ўқит. Абраев К.Ш [signature]
(фамилияси, исми, шарифи) (имзо)

Топширик бажариш учун қабул қилинди Бердиев Н. [signature]
(фамилияси, исми, шарифи) (имзо)

Кафедра мудири доц: Рахимов А.К. [signature]
(фамилияси, исми, шарифи) (имзо)

Kirish

O’zbekiston iqlimi ta’siridagi ko’rinishlari, atrofini o’rab turgan tabiat ko’rinishlari shunday jonli shunday ishonarli chiqqanki, uni faqat sevimli shoirimiz H. Olimjon she’ri bilan badiiy tahlil qilib beraolamiz.

Bundan tashqari uyg’onish davrining buyuk siymosi musavvir K. Behzodning shogirdi Mahmud Muzahhibning shogirdi Mahmud Muzahhibning A. Navoiy portreti ham zamondoshlari tahsiniga sozovor bo’lgan va mohirono hazil mutoiba tarzida badiiy tahlil qilingan. Sharqning bu mumtoz musavvirining inson qiyofasini yaratish borasida tengsiz san’atkor ekanligi bir qancha portretlar orqali isbotlangan jumladan A. Navoiy, Sulton Husayn Bayqaro, Muhammad Shayboniyxon, Abdurahmon Jomiy kabi asarlarini misol keltirishimiz mumkin. Jahon madaniyati taraqqiyoti tarixidan shu narsa ma’lumki san’at milliy chegaralarini tanolmaydi. Tasviriy san’at Fransiska g’oyaning mashhur tarificha bu irqu millatlardan qat’iy nazar barchaga tushunarli bo’lgan insoniyatning “umumiy tilidir”.

Sharq mutaffakkirlari va shoirlari Qur’onni (bibliya) ham Injilni ham yaxshi bilgan. Qadimgi yunoniston va Arab dunyosi falsafiy tafakkurning eng yuksak namunalari bilan tanish bo’lgan buyuk hofiz Rudakiy va A. Navoiy xalq va elatlarning go’zalligi ma’naviy va madaniy qadriyatlaridan zavq olsak. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti I. A. Karimovning farmoniga ko’ra 1997-yilda O’zbekiston Badiiy akademiyasining tashkil etilganligi ham O’zbekiston Ziyolilari, o’quvchi yoshlarni jahondagi badiiy falsafiy estetik jarayonlari bilan oshna qilish borasida yana bir muhim qadam bo’ldi. Akademiya faoliyati O’zbekiston madaniyatining yanada boyishiga ma’naviy jihatidan boy va o’ziga xos tarzdan fikrlay oladigan ajoyib adabiy va badiiy did egasi bo’lgan insonlarni kamol toptirishga ko’maklashadi. Ishonch bilan aytish mumkinki bugun qayta uyg’ongan.

O’zbekistondagi san’at yakkalangan holda emas, balki butun jahon san’atining badiiy tamoyillari bilan o’zaro aloqada va bahamjihatlikda

taraqqiy etmoqda. Istiqbolda bunday aloqalar yana kengaymoqda va o'z samalarini bermoqda.

San'at-ijtimoiy ong shakllaridan biri bo'lib, insoniyat ma'naviy madaniyatining tarkibiy qismi, dunyoni ma'naviy anglashning maxsus turidir. San'atning turli ko'rinishlari voqelikni, undagi hodisa narsa va holatlarni o'zlariga xos usullar yordamida aks ettiradi (masalan, musiqada-tovushlar, ularning o'zaro bog'lanishlari, uyg'unligi orqali, badiiy adabiyotda so'z, obrazlar orqali). Lekin shu bilan birga ular o'rtasida-tovushlar, ma'lum umumiylik mavjud.

Mavzuni asoslash

Mavzuni tahliliy asoslash

Mustaqiligimiz poydevorini mustahkamlashda, mamlakatimiz taraqqiyotida, O'zbekiston buyuk davlatga aylantirishda ta'lim tarbiya ishlarini oqilona yo'lga qo'yish, fuqarolarni zamonaviy ilm-fan, madaniyat texnika va texnologiya yutuqlarini ma'naviy jihatdan yutuq texnikaviy bilimlar va murakkab texnologiyani egallagan, irodasi baquvvat, iymoni butun, zamonaviy fikrlaydigan, yuksak salohiyatli odamlar hal etadi.

Kelajak taqdirimizda hal qiluvchi tasir ko'rsatadiga asosiy omil. Fan-texnika madaniyat marifat, ta'lim tarbiya, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar borasidagi yangiliklar va yutuqlarni, jahon mamlakatlari tajribalarini keng ko'lamda o'rganish, rivojlantirish va hayotga joriy etishdir.

Shu bois barkamol avlodni tarbiyalash maqsadida hozirgi davrda ta'limni tubdan isloh qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanadi. Mustaqillikka erishgandan buyon respublikamizda ta'lim-tarbiyaga oid davlat soyosatini jahon andozalari darajasiga ko'tarish uchun ko'p ishlar qilindi.

Ularning eng muhimlari O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni, "kadrlar tayyorlash milliy dasturi" vazirlar mahkamis "O'zbekiston Respublikasida umumiy o'rta ta'limni tashkil etish to'g'rida 1998-yil 13-maydagi 203-qaroriga asosan "umumiy o'rta ta'lim, davlat ta'lim standartining tayanch, o'quv rejasida "Ma'naviyat" ta'lim sohasiga "odobnoma", talabaga bo'lgan munosabatiga, ya'ni talabada turli xolatlarda nomoyon bo'ladigan o'ziga xos xususiyati, uni alohida shahs yoki jamiyatdagi ijtimoiy bir rolni yoki vazifani bajaruvchi oddiy bir talaba sifatida ko'ra olishlariga bog'liq bo'ladi. O'qituvchi qancha o'z individualligini anglasa va buni o'z faoliyatida e'tiborga olsa u shuncha o'z talablaridagi o'ziga xoslikni ko'radi va undan o'zaro hamkorlikda to'g'ri foydalana olishga erisha oladi. Bugungi kunda o'qituvchi talaba o'rtasidagi o'zaro hamkorlik o'zaro

munosabat talabalar bilan yurakdan, ochiq gaplashganda, ulardan ayrim talabalarga nisbatan norozilik alomatlarini eshitamiz.

“O’qituvchi bizning fikrimizni etiborga olmaydi”, “Bizni haqorat qiladi”, “o’qituvchimiz bizni tushunishn xoxlamaydi” va hokazolar.

Ba’zi o’qituvchilar yaxshi bilimga ega, darsni ham talab darajasida olib boradi, lekin deyarli ko’pchilik o’qituvchilar ularni ham ko’rmaydilar. Negaki, ba’zi bir o’qituvchilar, talabaga tasviriy san’at sirlarini o’rgatish uchun, individual yondashib o’rgatayotganda talaba shaxsini hurmat hurmat qilmaydilar talabalar qalbiga yo’l topa olmaydilar. Ularni “ta’lim oluvchi obyekt” sifatida qabul qiladilar. Shuning uchun yuqorida aytganimdek o’qituvchi rahbarning ziyolilarga xos shaxsiy hamda kasbiy mahoratlarini talaba qalbiga yo’l top olib hunarini o’rgatib o’zidagi bor yaxshi xislatlarini nomoyon qila olsa talaba shaxsini “Ta’lim oluvchi obyekt” deb hadeb sen chizini bilmaysan, uni qila olmaysan deb, gapirmasdan, uning qalbiga yo’l topib yaxshi va hazil-mutoyiba gaplar bilan o’ziga yaqin tutib tushuntirsa undan o’zaro hamkorlikda foydalangan bo’ladi va o’qituvchidan ajralmaydigan, o’zini o’qituvchiga yaqin tutadigan, kasbiga qiziquvchi do’st orttiradi. Jamiyatimizning hozirgi rivojlanish darajasi va yaqin istiqboli talablariga mushtarak kasbiy tayyorgarlikka ega mutaxassis kadrlar yetishtirish dolzarb muammodir.

Uzliksiz ta’lim tizimida muhim bog’ini hisoblangan o’rta-maxsus, kasb-hunar ta’limi muassasalarining bosh maqsadi-mustaqil va ijodiy faoliyat ko’rsata oladigan, mehnat bozorida raqobatbardosh, o’zgaruvchan sharoitga moshlasha oladigan mutaxasis kadrlar tayyorlashdan iboratdir.

Tasviriy san’at o’ziga xos biro lam rassomlar esa yanada murakkab va sirli istedod sohiblari shu ma’naviy olamni tadqiq qilish, san’atshunosdan talent, madaniyat talab qiladi. Qisqasi go’zallik olamini yaratuvchi go’zal qalblar holatini tadqiq qilish uchun unga mos ma’naviy sof ruhiy toza insonlar bo’lishlikni taqazo etadi.

O’zbekiston Respublikasining mustaqil davlat sifatidagi faoliyati, milliy memorchilik va shaharsozlik sohalarida yangi urflarni ochib berdi.

Huquq va erkinlik qo’lga olgan mustaqil davlatimiz, xorijiy mamlakatlar bilan aloqalar o’rnatib, jahon hamjamiyati doirasida o’z orniga ega bo’ldi.

Yangi ijtimoiy va iqtisodiy dasturlar uning hayotiy qiyofasini o’zgartirib. Bu o’zgarishlarning eng yaqqol ifodasi bo’lmish ma’moriy inshoatlar, mustaqillikning yangi ma’naviy g’oyalarida yangi ijtimoiy buyurtma va qurilishning ilg’or usullari asosida yuzaga kela boshladi. Prezidentimiz I. A. Karimov yurtimizning hamma yerida me’moriy ishlari birdek rivoj topishini, har bir viloyat markazida “Turkiston” saroyidek muhtasham saroylar bo’lishini istar edim. Toki, yurtimiz go’zal, fayzli, erkin va adolatli yurt bo’lsin. Toki bizdan elga foydali yodgorliklar qolsin, bog’u-rog’lar qolsin, qalbni qoplaydigan ibratli so’zlar qolsin.

Toki, bizning bizdan olis avlodlarga ozod va obod vatan qolsin. Zamonaviy shaharsozlik amaliyoti ikki yo’nalishda, ya’ni sharq memorchiligining an’anaviy qonunlariga bo’ysungan hamda O’zbekistonning dunyo hamjamiyati saflariga sobiyqadamlik bilan yangilanayotganligini aks ettirgan, jahon memorchiligi yangi yutuqlarini namoyish etgan tarzda shakllandi. Zamonaviy binolarning konstruktiv tuzulishidagi o’ziga xos jihatlarini, ya’ni inshoatlar old qismlarida qalin oynalarning ko’p ishlatilishi, shuningdek yirik yaxlit hajmlarning nisbatan ko’payib ketishi mahobatli rang tasvir asarlari kamdankam hollarda memorchilikda qo’llanilishiga qaramasdan mahobatli rang tasvir ustalari shahar estetik qiyofasini shakllantirishda faol ishtirok etmoqdalar. Shuningdek, mahobatli bezak san’ati kelajak makonda interyerni estetik bezatish ishlarida dastgohli rang tasvir asarlari va amaliy san’at buyumlaridan foydalanish bilan-o’zida yangi elementlar ham mujassam etdi.

Mahobatli-devoriy bezak san'ati ustida olib borilgan tadqiqot ishlari shuni tasdiqlaydiki, O'zbekistonda nozirda ham uning ko'pgina turlari saqlanib qolgan. Bu vaqtga kelib, shuningdek, vitraj san'ati asarlari, shisha spool va kandakorlik buyumlarida ishlangan bo'rtmalarda makoniy kompozitsiyalar yaratish, koshunli nomoyonlar va bezakli plastika san'ati shakllandi. San'atning barcha turlari bu davrda keng ko'lamda rivojlanishiga qaramay, mahobatli eang tasvirda badiiy jarayon bir muncha qoniqarli va serharakatlik bilan kechdi. Bu davrda mahobatli rang tasvir sogasidagi bir muncha yorqin ishlar rassom B. Jalolov tomonidan yaratildi. O'ng yil mobaynida u aloqada ahamiyat kasb etuvchi bir qator turkum devoriy suratlar yaratdi.

Rassom 1993-yil Toshkentdagi "Turkiston" konsert saroyining ichki interyerida sharq lirikasi mavzusida ishlangan "Umar Hayyom tushi" asarida u kompozirsiyaning ajoyib plastic va rangli yechimiga erishgan. 1996-yilda Temuriy Tarixi davlat muzeyi interyerida ishlangan, ko'lami jihatdan ancha ixcham kompozitsiyada ham rassom aynan shu uslubni qo'llash.

1995-yil O'zbekiston xalqaro tarixi Davlat muzeyi ichki devorida u ilk marotaba yirik hajmda O'zbekiston tarixi va o'tmish madaniyati haqida retreprktiv tarzda himoya qiluvchi "Adabiyot gumbazli ostida" nomli kompozitsiya asarini yaratdi. Bu yana O'zbekiston ramziy g'oyasini ifoldalashda tarixiy davomiyligini, o'zining tarixiy va madaniy merosini e'lon qilishda o'ziga xos ahamiyatga egadir.

Bu yirik asar o'tmishimizni tomoshabinlar ko'zi ongida buyuk vatandoshlarimiz siymolari, O'zbekistonning badiiy merosidagi shox asarlar, boy milliy tariximizni o'ziga xos bosqichlarini aniqlab keluvchi davlar gavdalanadi.

Tabiatga munosabat shu darajaga oboradiki, u insoniyat shaxsi madaniyatining muhim belgisi bo'lib qoladi. Bizning har birimiz sof havodan nafas olishni, ko'm-ko'k o'tlar ostida yastanib yotishni sevamiz.

Lekin buni hali tabiatga muhabbat deb bo'lmaydi. Tabiatga mehr-muhabbat uni tushinishdan, unga qaraganingda tabiiy hayotning yuksak go'zalliklarini anglagan tabiat bilan munosabatga kirishgan u bilan qo'shilib ketgan bir paytdan boshlanadi.

Shoir buni nechog'li go'zal ifodalab bergan

Tushlarimga kirdi diyorim,

Suv qo'ynida cho'milgan quyosh.

Yuz ohangli ko'klamzoring,

Quchog'idan ko'tarmasam bosh.

Tabiat ichki bir mehr bilan yongan g'amxo'rlik hissi insonda estetik zeb kasb etadi.

Insonda kuzatuvchanlik, sirgirdik, nazokatlikni tabiatan tarbiyalaydi. Tabiatni sevish uni tasvirlash uchun oddiy va aniq so'zlar topishga yordam beradi. Buni suyukli shoirimiz H. Olimjonning quyidagi she'rida o'z aksini topganini ko'ramiz.

Novdalarni bezar g'unchalar

Tongda aytib hayot otini

Va shabboda qurg'ur ilk sahar

Olib ketdi gulning totini

Har bahor ham, shu bo'lar takror.

Har bahor ham, shunday o'tadi.

Qancha tirishsam ham, bu beor

Yillar meni aldab ketadi.

Tabiatga munosabat ikki yo'sinda: insonning atrofidagi tabiatga munosabati orqali va uning ajralmas qismi bo'lgan o'z-o'ziga munosabati orqali nomoyon bo'ladi.

Chunki inson faqatgina ijtimoiy hodisa bo'libgina qolmay, balki biologic zot hamdir. Masalan: instinklar uning hayotida katta o'rin tutad. Biz ularni boshqarishni o'rganib olganmizmi? Ularga ega bo'lish insonning sezgirligi va yaxshiligi bilan yonma-yon boradian iroda va mardlikning belgisidir va oqibatda shaxs umumiy madaniyatining belgisidir.

Insonda tarbiyalangan tabiatni his qilishda biz nimanidir topamizki, u faqat tabiatdan zavqlanishgagina emas balki uni yaxshi tushunuvchi, hammasini ravshan ko'radigan hamda yer, o'rmon suv nima haqida gapirayotganini eshitadigan insonni ham zavqlanishga majbur qiladi. Bu haqda shoirlardan biri shunday deydi:

Kun qiziqarkan bodomzorlarda

Sof havodan simirsang tuyib

Bu serquyosh joyda azondan

Dimog' chog'lab kezganman suyib

“Tabiatni his qilish tabiatda kas etgan shaxs hayotini his qilishdir” degan edi Beruniy inson tabiatni shunchaki “Ilohiylashtirmaydi”. Tabiatni bilishda yanada olg'a va chuqurroq boorish, tabiatni o'zidan unga inson bo'lish imkonini bergan narsani topish. Beruniy aytganidek “insonga xos madaniy qatlam”ni topish muhimdir.

Tabiat obrazi ko'p qirralidir. Vatan obrazi ham shunday. Tundra shimolliklar uchun gul, tog' yoki sahro janubliklar uchun aziz.

Sahro farzandi uchun go'zallik-chi. Tayga kishasi uchun go'zal bo'lgan o'rmon go'zalligidan ham emas. Saksovul obrazi esa qayin obrazi ruslarga qanchalik insoniy zavq bersa shunchalik zavq beradi. Turkman, o'zbek, qozoq, qirg'izda saksavul obrazi olam jahon tuyg'u hosil qilishga qodir. Saksovul qumloq zaminida ikdiz otib, tomchi suvdan kuch oladi. Sahro shamollarida mustahkam chayir va bardoshli bo'lib qoladi.

Kiyev Knyazining rivoyatiga ko’ra, shaharga bostiriv kirgan ko’chmanchilar bilan jang qilish oldidan shaharni mudafo qilish rejasini tuzish uchun ulkan eman o’sgan joy Dnepr qirg’og’iga chiqishganlar. Shuningdek Buxoro, Xorazm, Xiva askarlari va lashkarboshilari o’z yig’ilishlarining ming yillik chinor daraxti ostida o’zkazganlar.

Tabiat bilan aloqa qilish insonga chuqur estetik ta’sir qiladi. Lekin faoliyatning maxsus sohasi borki, tabiatning insonga ta’sirini o’z tiliga tarjima qilgan va o’zining vazifasi qilib olgan bu sanatdir.

Rassomlar kishilarga tabiat go’zalligini chuqur tushuntira berib, uni ayniqsa ematsional his qiladilar. San’at tabiatni aks ettirib, bizning ba’zan nigohimizdan g’oyib bo’lishi mumkin bo’lgan narsalarni ochib beradi. Kengaytiradi, chuqurlashtiradi, ona yer go’zalligi haqidagi tasavvurlarimizni sayqallaydi. Senga yaqin va o’z uyingdek qadrdon bo’lgan diyor tabiatni sen sevib boshqa billat kishilari, ularning qadrdor o’lkasi, ular bilan uzviy bog’langan barcha narsalarga muhabbatni ham bilib olasan. Ular bilan o’z halqing tarixi, uning butun hayoting bog’liqdir.

“Begona” tabiat bo’lmaydi deb to’g’ri aytilgan. Uning hammasi bizniki. Ona tabiat-bu ona yer , ona – Vatan qavm-qarindosh, avlod ajdodimiz. Har bir manzarachi rassom tabiatning biror-bir tomonini “kashf” etadi uni o’zicha hamda har bir davrni har xil ko’radi. I. I. Shishkin va I. I. Levitan rossiya o’rta mintaqasining go’zal va maftunkor tabiatni M. S. Saryon Armanistonning yorqin va go’zal tabiatini, O’. T. Tansiqboyev – O’zbekiston go’zalliklarini tasvirlaydi.

Tabiat juda ko’p narsalarni in’om etadi ammo bunga javob etibor, muhabbat va g’amx’orlik talab qiladi. Bu bizning xususiy vijdonimiz sadosidir. Madaniyatli ma’naviy kamol topgan inson uchun ona-vatan tabiatini muhofaza qilish to’g’risida g’amxorlik uning hayoti va faoliyatining uzviy qismidir.

Haqiqiy madaniyatli kishi tabiatning jamiyat taraqqiyotidagi ro’li va o’rnini chuqur tushunadi. Ko’pincha biz, masalan, sof havoning

qayerdan kelishini qanchalik o'ylamaylik, baribir sezmaymiz. U har sekuntda korbanat ongidirid bilan zaharlanib turadi a har holda tozaligicha qolaveradi. Barcha mamlakatlar tajribasning ko'rsatishicha, mustaqillik avtomabil yo'llarining rivojiga ham ta'sir ko'rsatadi.

Qo'shni mamlakatlar va dengizlarga chiqish maqsadida buyuk ipak yo'lini tiklashga qaratilgan yirik loyihalari bilan xalqaro hamdo'stlikka chiqqan. O'zbekiston, hozirgi 43000 dan ortiq kilomatr avtomobil yo'llariga egadir. Bu yo'llarda qatnayotgan transportlardan chiqadigan zaharli gazlarni atmosferaga chiqarmaslik maqsadida, ikki tomonlama serqatnov yo'llar o'rtasiga, shahardan shaharchaga bo'lgan masofada archa daraxtlari ekib yo'lovchilar ko'nglini ko'taruvchi kishiga estetik did bag'ishlovchi go'zallik hadya etuvchi, bir-biridan chiroyli gullar va turli ko'rinishdagi suptropik daraxtlar bir vaqtning o'zida transportlardan chiqayotgan gazlarni yutib, toza sof havo berib manzildan-manzilga yetkazib qo'yishda o'zining haqiqiy tabiat jarayonlarini o'tamoqda.

Ko'pincha bir masala sof havoning qayerdan kelishini qanchalik o'ylamaylik, baribir sezmaymiz. U har sekundda karbonat angidrid bilan zaharlanib turadi va yo'l o'rtasi hamda chetlariga ekilgan o'simlik va gullardan kisloradni tozalab beradi. Biroq biz bir tup daraxt ekish o'rniga, ko'pincha yaproqlarni yulib navdalarini sindirib, bizni zaharlanishdan asraydigan yashil do'stimizni navro'z qilamiz. Yerimiz esa Tur Xayerdal aytganidek, tozalaydigan trubaga ega emas. Bog'lar parklar va o'rmonlargina zararli gazlar bilan to'lgan shaharlar havosini tozalashga qadar xolos.

Yirik o'rmon massivlari zarafshon daryosi bo'ylab yastanib yotgan qo'riqxanalar shahrimiz atrofida yaratilayotgan bog'-rog'largina zararli gazlar bilan to'lgan shaharlar havosini tozalashga qodir xolos.

Respublikamizning ko'zga ko'ringan zomin, Baxmal, Urgut, Omon Quton, Yironqul va boshqa viloyat, tumanlardagi to'g yon bag'irlarida o'suvchi xushmanzara, daraxtlar va gullardan tashkil topgan massivlari bular o'ziga xos shaharlarning sanitariya chegarasi ularning

shifoxonasidan bir gektar o'rmon bir yilda 18 million kubametr havoni tozalashi, 70-tonnagacha changni filtlashi mumkinligi hisoblab chiqilgan.

O'sha yashil gektar bir soatda 200 kishi qancha nafas olsa, shuncha moqdordagi karbonat angidridni yutadi. Respublikamiz o'zaro olib borilayotgan yangi katta magistral yo'llar, ko'priklar va poytaxtimiz Toshkentdagi metropolitenlar kengaytirilib, yer sharini aylanib chiqadigan darajaadgi 43000 kilomatr Ipak yo'llarining shiroyiga chiroy qo'shishi, tabiat go'zalliklariga hamohang holdagi keng ravon bo'y cho'zgan devonli magistral yo'llar manzaralariga hiss qo'shib, amalga oshirilayotgan ezgulik ishlar prezidentimiz I. A. Karimov rahnamoligida amalga oshirilmoqda.

Chiroyiga-chiroy ko'rkiga-ko'rk qo'shib kundan kunga go'zal bo'lib borayotgan Respublikamiz bo'ylab bunyod etilayotgan yo'llar va ko'priklar ustidagi samoga bo'y cho'zgan bilan ustunli lamplalar, kechasi chorog'on, kunduzi yuksaklikk intilayotgandek olam-olam go'zallik hadya etishidan tashqar, ular atrofida ekilgan daraxt va lolazorlar, havoni kislorod bilan boyitibgina qolmay balki uni fitan sistlar va bardamligimiz eleksiri ionlar bilan to'ldiradi ham. Bunday tabiiy jarayonlar bilan to'yingan insoniyat, tabiatga bo'lgan munosabati uni his etishi undan zavqlanishi uchun zamin yaratib ana shu ona Vatan taraqqiyoti uchun mehnat qiladi. Kishilarning turli xil faoliyatlari natijasida atrofdagi kislorod miqdori bir yilda 10 milliard tonnage kamaymoqda. Xozirgi XXI asr texnika taraqqiyoti davrida tabiatni muhofaza qilish butun jahon obgor ummasining e'tiboriga qaratgan muammoga aylandi. Bu haqda konstitutsiya hozirgi zamon kishisining texnikaviy qudrati uning qo'lidan chiqib ketishi mumkin va o'zining ortib brogan kuchini tabiat bilan o'lhab borishda hushyor bo'lishi kerak. Gippokratning Vrach uchun aytgan "Avvalo shikast yetkazma" degan nasihati endilikda faqat insonning o'zigagina emas uni o'rab olgan narsalarga ham daxldordir. Fan-texnika taraqqiyoti jonli tabiatni nobud bo'lishi darajasiga yetmasligi kerak.

Mehnat-ijodkor insonning butun hayoti va faoliyatini asosi. Jamiyatning boyligi mehnat bilan yaratiladi. Mehnat boqadi, kiyintiradi, boshpana beradi. Jamiyat mavjud ekan hamisha shunday bo’lgan va shunday bo’lib keladi. Ijtimoiy burch, do’stlik, istiqlol tushunchasi mehnatda tug’iladi madaniyat yaratiladi va insonning o’zi ham madaniyatli bo’lib boradi. Insoniyatning eng ilg’or tafakkuri orzu qilgan uchrashuv-mehnat bilan madaniyatnig tarixiy cuhrashuvidir. Agar mehnat shodlik bo’lmasa-sen baxtli bo’lmaysan, o’zing uchun o’z manfaating uchun faxrlanish tuyg’usini sezmaysan, o’zingning insonlik qadr-qimmatiningni bilmaysan. Ijodkor shaxs mehnat jarayonida o’zining iste’dodi va qobiliyatini erkin namoyish qilishi uchun u yaxlit shaxs sifatida nomoyon bolishi lozim. Mehnat jarayoni, mehnat sharoiti madaniyati uning amaliy natijalari hamda hozrgi zamon ishlab chiqarishida band bo’lgan inson madaniyati-go’zallik olamidan ajralmasdir.

Ijodiy mehnatning birinchi va asosiy ijtimoiy sharti har bir kishining mehnati butun jamiyat forovonligi qaratilganini anglashdir. Bunga misol qilib 2000-2001-yillarda Samarqandlik, institutimiz professorlari mahobatli rang tasvirchi rassomlar E. Muhammadiev va N. Sultonovlar, A. Navoiy nomidagi Samarqand Davlat Universitituti inter’erida ishlagan “Ma’naviyat bo’stoni” nomli devoriy surati asari, 1998-yil A. Isaev va X. Salohiddinov davlat chet tilalr Instetitu inter’eriga ishlangan asarining uzunligi 43 metr, Samarqand Qishloq xo’jaligi institute devoir inter’eriga 1999-2000-yillarda ishlangan “Ona zamon sahovati” asari Kamoliddin Behzod nomidagi Davlat mukofotiga sozovor bo’lgan X. Nazirov T. Boltaboev G. Kamolov S. Qoraboyevlar yaratgan “Sanoyi Nafisa” guruhi “Buyuk Sohibqiron” buyuk bunyodkorlar temuriylar taxiri davlat muzeyi inter’eridagi 1996-yilda ishlangan mahobatli rang tasvir asalari jamiyat forovonligiga qaratilgan ajdodlarimiz tarixi mavzusida yaratilgan 200 kv/m lik yirik asari B. Jalolovning “Adabiyot gumbazi ostida”

O’quv uslubiy qism

Kasb-hunar kollejlari va akademik litseylar o’quv rejalari. O’quv dasturlari, darslik va o’quv qo’llanmalar tavsiflar va ularni yaratishga yangicha yondashuv.

O’quv reja-har bir mutaxasislik bo’yicha malaka va DTSda keltirilgan talabalarni ta’minlovchi muayyan ta’lim yo’nalishi bo’yicha o’quv faoliyati turlari, o’quv fanlari va kurslarining tarkibi, ularni kurs va semester davomida o’zganishning izchilligi va soatlaridagi qatnashishi belgilaydigan hujjat.

O’quv rejasiga kirgan fanlar mazmunini o’quv dasturlari av mavzular rejasi tashkil etadi.

O’quv rejasi o’quv shakllarini o’quv predmetining ro’yxatini va hajmini, ularning o’quv haftalari, yarim yilliklari bo’yicha taqsimlanishini belgilaydigan, bo’lajak mutaxasislarni o’quv predmetlari kasbiy va umum ta’lim tayyorgaligi orasida o’zaro bog’liqlikni ta’minlovchi me’moriy hujjat.

O’quv rejasining moduli-uzliksiz ta’lim mazmunining asosiy invariant tarkibiy komponentlarini eks ettiruvchi o’quv rejasini taqdim etish shakli.

Ta’lim muassasalari uchun mo’ljallangan o’quv rejasi ishlab chiqiladi va tegishli vazirlik tomonidan tasdiqlanadi.

O’quv rejasi ta’lim muassasi ma’muriyatiga yuboriladi hamda mazkur reja asosida o’quv jadvali tuziladi.

O’quv jadvali hafta davomida o’qitiladigan o’quv fanlarining nomi va ularga ajratilgan soatlar miqdori ko’rsatiladi.

O’quv fani-ta’lim muassasalarida o’rganish uchun fan, texnika, san’at, ishlab chiqarish faoliyatning muayyan sohasidan saralab olingan bilimlar o’quv va ko’nikmalar tizimi. O’quv fani dasturi ham xuddi o’quv rejasi kabi muhim davlat hujjati bo’lib, unda muayyan o’quv predmeti mazmuni ochib beriladi va o’quv yili davomida ta’lim

oluvchilar tomonidan o'zlashtirilishi zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar hajmi ko'rsatiladi.

O'quv fani dasturi-ta'lim mazmni uning ta'lim oluvchilar tomonidan o'zlashtirilishing eng maqbul normative hujjat.

O'quv fani dasturi tegishli ta'lim (umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar yoki oily ta'lim) turdagi barcha ta'lim muassasalari uchun yagona, uning talablari to'la ravishda bajarilishi majburiydir.

Dastur tushutirish xatida o'quv predmetining ahamiyati uning fanlar tizimida tutgan o'rni ular o'rtasidagi aloqadorlik materialni o'rganish jarayonida hal etilishi lozim bo'lgan ayrim bo'lim va mavzularni o'rganish xususiyatlari o'rganiladi. O'qitish (ta'lim) metodlariga vositalari qo'llashga doir tavsiyalar beriladi. Soatlar hisobini mosli o'rinlarda o'zlashtirilishiga yo'l qo'yiladi.

O'quv dasturidagi material ta'lim va tarbiya maqsadlari, didaktik tamoyillar uzviylik va izchillikka muvofiq ravishda tanalanadi va tasdiqlanadi.

O'quv dasturlari quyidagi tamoyillar asosida tuziladi:

1. Dastur mazmunining ilmiy xususiyatiga egailigi.
2. Dastur mazmunining ijtimoiy g'oyaviy xususiyatga egaligi.
3. Nazariy g'oyalarning amaliyot bilan birligi.
4. Dastur mazmunining ijtimoiy tarixiy xusisiyatga egaligi va old g'oyaga asoslanganligi.
5. Dastur mazmunining muayyan tizimga ega bo'lishi.
6. O'quv predmetlari o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik bog'lanishining mavjudligi.
7. O'quv dasturi tayyorlashdagi ta'lim oluvchilarning psixologiyasi va ruhiy xususiyatlarini e'tiborga olish.

Demak o'quv rajasi va dasturi ta'lim muassasasi ma'muriyati, ta'lim oluvchilar jamoalarining so'zsiz amal qilishlari lozim bo'lgan davlat hujjatlaridir.

Ta'lim jarayoni samarali olib boorish uchun bularga mos darsliklar tayyorlanadi. Har bir o'quv predmetining mazmunini DTS va o'quv rejasi ko'rsatilgan hajmda didaktik talablar asosida kitob (dasrlik) yoziladi.

Darslik-DTS o'quv dasturi uslubiyati va didaktik talablari asosida belgilangan, milliy mafkura g'oyalari singdirilgan muayyan o'quv fanining mavzulari to'liq yoritilgan, tegishli fan asoslarini mukammal o'zlashtirishga qaratilgan hamda turdosh ta'lim yo'nalishlarida foydalanish imkoniyatlari hisobga olingan nashr.

Darslikni bu pedagogic tizimning axborotli modeli deb atash mumkin. Bunga sabab har bir o'qiruvchi darslikda ta'lim oluvchilar bajarilishi kerak bo'lgan o'quv jarayonining ma'lum bosqichlari ko'rsatilgan bo'lib, ta'lim oluvchilar uchun mavzularni o'qib , undagi topshiriqlarni ma'lum harakatalr ko'rinishida bajarishadi: tekshiradi, yechadi, javob beradi va hakoza.

Bu harakarlar darslik matnlarida ochiq yoki yashirin shaklda berilishi mumkin.

Demak darslik bu muayyan o'quv predmeti mazmunini o'quv dasturida ko'rsatilgan hajmda didaktik talablarga muvofiq ravishda batafsil bayon qilingan kitob bo'lib, uning harakterli xususiyati dasrlik mazmunining mos kelishidir.

Darslikdagi material bo'limlar bo'yicha taqsimlanadi. Har bir mavzu muayyan bob, uning tarkibida bo'lgan bandlar asosida ochib beriladi.

Darslikning kirish qismida fanning jamiyat va tabiatdagi o'rni roli va metodologik asosi maqsadi vazifalari va yechimini kutayotgan muammolari boshqa fanlar bilan bog'liqligi, bo'lajak mutaxasisning

kasbiy faoliyatidagi ahamiyati haqidagi ma’lumotlar, fanga tegishli soha yoki ishlab chiqarishning zamonaviy taraqqiyoti hamda talabaning fan bo’yicha egallash lozim bo’lgan bilim ko’nikma va malakalar yoritilishi talab qilinadi. Kirish tushunarli va qisqa bayon etilishi lozim. Darslikning asosiy matni-bu ta’lim oluvchi tomonidan o’rganilishi va o’zlashtirishi majburiy bo’lgan o’quv axborotining asosiy manbayi vazifasini bajaradi. Matnning mohiyatini asosiy tushunchalari, qonunlari, tamoyillar va faoliyat usullari haqidagi bilimlar tashkil etadi.

Darslikdagi qo’shimcha materiallar. Bu matnlar-asosiy matnda bayon qilingan holatlarni mustahkamlab va chuqushlashtirishga, kasbiy qobiliyatlarni rivojlantirishga xizmat qiluvchi o’quv materiallarini o’z ichiga oladi. Qo’shimcha matnlarga belgilashlar, hujjatlar, materiallar, amaliy ko’nikmalarni shakllantirishga yo’naltirilgan mashqlar, xulosalar, tavsiyalar, ma’lumotlar kiradi.

Qo’shimcha matnlar o’quv materialini o’zlashtirishga yordam berish bilan birga ijodkorlikka undovchi va tarbiyaviy funksiyalarni bajarishga yo’naltirilgan bo’lishi lozim.

Daraslikning tushuntirish matnni o’quv materialini tushinishga va chuqurroq o’zlashtirishga mo’ljallangan xususiy yozma tuzilma. Bu matnlar ta’lim oluvchilarning mustaqil o’quv faoliyatini tashkil qilishda muhim ahamiyatga ega.

Tushuntiruvchi matnlarga izohlar, ilovalar, tayanch iboralar, tushuntirishlar, lug’atlar, ramzlar va ko’rsatgichlar kiradi.

Bu matnlar tushunarli, qisqa va ma’lum tushunchani aniq shakllantiradign bo’lishi kerak. Darslikning tajribaviy-amaliy matnlarida-fan o’quv materialini o’zlashtirishda va mustaqil tarzda bilim olishda bilim oluvchi bajaradigan amaliy faoliyat usullari, aniq ma’lumotlar olish uchun nazariy bilimlarni qo’llash tamoyili va qoidalari, asosiy tadqiqot usullari tavsiflanishi; masalalar, mashqlar, tajriba va eksperiment usullari bayon qilinishi lozim. Darslikdagi

mustaqil ishlash uchun savollar va topshiriqlar matniga quyidagi talablar qo’yiladi.

- Ta’lim oluvchilar tomonidan o’tilgan mavzularning mustahkam o’zlashtirilishini ta’minlash;
- Fikrlash faoliyatini rivojlantirish taqqoslash, sintez va tahlil qilish usullaridan foydalana olish mahoratlarini shakllantirish;
- Ta’lim oluvchilarning amaliy topshiriqlarini bajara olish imkoniyatlarini inobatga olish;
- Tasdiqlarning aniqligi va tushunarliligi, yagona namunaga mos kelishi;

Darslikdagi bilim va ko’nikmalarni nazorat qilish materiallai matnidagi nazorat savollari ta’lim oluvchilarni bilim olishga qiziqishlarini, mustaqil fikrlash faoliyatini rivojlantirishga taqqoslash, sintez va tahlil qilish usullaridan foydalana olish mahoratini shakllantirishga yo’naltirilgan bo’lishi kerak.

Darslikdagi information-uslubiy ta’minot bu ushbu fanga oid asosiy va qo’shimcha o’quv manbalari, electron ta’lim resurelari hamda uslubiy qo’llanmalarni o’z ichiga oladi. Darslikdagi qo’shimcha ma’lumotlarni matniga mazkur darslikdan foydalanish tartibi o’quv materialini o’rganishga tegishli electron vosita (multimedia, virtual stend, animatsiya va hokazo)lar va ulardan foydalanish tariblari kiradi.

O’quv qo’llanma-bu darslikni qisman to’ldiruvchi, muayyan fun dasturi bo’yicha tuzilgan va fan asoslarini chuqur o’zlashtirishni ta’minlovchi ayrim bob va bo’limlarni keng tarzda yoritishga yoki mashq va mashg’ulotlar olib borishga mo’ljallangan nashr.

Keyingi paytlarda darslik va o’quv qo’llanmalar yaratishga yangicha yondashuvlar paydo bo’lmoqda. Bu borada electron o’quv adabiyotlarini yaratish o’zining ijobiy pedagogoik samalarini bermoqda. Bunda electron kitob (multimedia kitob, yarim media kitob, gipremediya kitob, kibernet kitob)lar electron nashr, electron ta’lim resurelari, electron uslubiy qo’llanma, leketron formulalar, electron shakldagi

o’quv uslubiy materiallar electron o’quv nashrlari va shu kabilarning ahamiyati beqiyos. Quyida ular tavsifalarini keltiramiz.

Elektron darslik-bu an’anaviy darslikdan farqli o’laroq, fanga oid tegishli materiallarni dinamik talqinda, ya’ni foydalanuvchi e’tiborini jalb qiluvchi turli ranglardan, multimedia, audio va video aniamtsiyalat, gipermurojatlardan o’rinli foydalangan holda tuzilgan yohud dasturlashtirilgan darsliklar. U kompyuter texnologiyasiga asoslangan o’quv uslubini qo’llashga mustaqil ta’lim olishga hamda fanga o’id o’quv materiallari, ilmiy adabiyotlarning har tomonlama samalari o’zlashtirilishiga mo’ljallangan adabiyot. Shuningdek, u muayyan danning o’quv hajmini to’liq qamragan va masofaviy o’qitish ham mustaqil o’rganish uchun kompyuter texnologiyalariga asoslangan bolib, unda materiallar (o’quv va ilmiy materiallar faqat virtual shaklda, o’quv materiallari esa verual va ikki o’lchamli grafik shaklida) multimedia, video, animatsiya va qisman virtual shaklda, obyektlarga nisbatan harakatlanish tasavvurini ifodalaydigan shaklda yaratiladi.

Elektron kitoblarni yaratish ta’lim tizimiga CD-ROM va multimedia texnologiyalarining keng joriy qilinishi electron o’quv adabiyotlarining ishlab chiqilishiga va ularning ta’lim-tarbiyada samarali qo’llanishiga katta imkoniyatlar yaratish jarayonidan iborat bo’ladi.

Elektron kitoblar to’rtta yo’nalishdan iborat bo’ladi. Ular: qomusiy; ma’lumot beruvchi; o’qituvchi; imtihon oluvchi.

Elektron kitoblar axborot turlari va ularni foydalanuvchiga yetkazib berish bilan shug’ullanadi. Bunda multimediali kitoblar bu axborotlarni bitta axborot tashuvchi vositasiga jamlangan bolib, u matnli ovozli, static, dinamik va videotasvirli ma’lumotlardan tashkil topgan bo’ladi.

Ayrimmedia kitoblar-bu multimedia kitoblardan farqli ravishda ma’lumotlarni yetkazib berishda turli vositalarning kombinatsiyasidan foydalanuvchi kitoblar.

Gipermedia kitoblar-bu multimedia kitoblarning takomillashgan shakli bo’lib, bunda foydalanuvchi asosiy matndan tashqari turli qo’shimcha manbalarga ham (sharhlarga, atamalarning izohlariga, kuzatishlariga) murojat qilishi mumkin.

Intelektual kitoblar-bu imtihon oluvchi kitoblarga o'xshash bo'lib, bunda ta'lim oluvchilarning qobiliyatlari, bilim darajalari maxsus testlar yordamida ularning kompyuter bilan muloqot jarayonida aniqlanadi va baholanadi.

Telemedia kitoblar-bu telekommunikatsiya vositalari yordamida masofadan o'qitishga xizmat qiluvchi kitobdir.

Kibernetika kitoblar-bu matematik modellashtirish vositalari yordamida hodisalarni va obyektlarni har tomonlama o'rganish va tadqiq qilishga yordam beruvchi kitobdir.

Elektron ta'lim resurslari-bu muayyan fan bo'yicha yaratilgan electron o'quv qo'llanma, electron ko'rsatmalar, electron ma'lumotnomalar, lug'atlar, virtual stendlar, multimediali visotalar va boshqa electron nashrlar majmuasidir.

Elektron nashr-bu grafikli matnli, raqamli, nutqli, mustaqil, video-foto va boshqa axborot obyektlari majmuasidan iborat bo'lib, ular electron axborot tashuv vositalari yoki kompyuter tarmog'I orqali taqdim etishga mo'ljallangan. Elektron o'quv nashri-bu ta'lim oluvchilar tomonidan egallashi lozim bo'lgan bilimlar, ko'nikmalar va malakalarni ijodiy va faol ravishda o'zlashtirishiga ko'maklashuvchi nashr bo'lib, u ilmiy amaliy bilim sohasiga mos ravishda tizimlashtirilgan o'quv materialini o'z ichiga oladi.

Elektron uslubiy qo'llanma- bu ta'lim tarbiya jarayonida pedagogoik tajriba (amaliyoti)ni umumlashtirish va uzatish hamda ta'lim tarbiyaviy faoliyatning yangi modellarini shakllantirish va tarqatishga mo'ljallangan nashr.

Elektron o'quv qo'llanma-bu muayyan fanning o'quv rejasidan vaqt va o'quv dasturidagi ma'lumot hajmini qisman yoki to'liq qamragan va fanni o'rganishga tegishli ma'lumotni to'liq adaptatsiya qila olgan masofaviy o'qitish va mustaqil o'rganish uchun mo'ljallab tayyorlan nashr.

Elektron o'quv qo'llanmalar Multimediali electron o'quv qo'llanmalar yaratishda zamonaviy axborot texnologiyalarida zamonaviy axborot taxnologiyalaridan ko'pleks foydalanishning quyidagi jihatlariga asosiy e'tibor qaratiladi.

1. Ichmi-ich joylashgan turli bo'ginlar va rangli bezaklarda gipermurojatlardan foydalanish.
2. Ma'lumotlarni tasvirlashda turli xil rangli bezaklardan foydalanish.
3. Audio va Video effektlar va ularni boshqarishning samarali metodlardan foydalanish.

Maxsus fan o'qituvchisi	"Tasdiqlayman"
Berdiyev Numonning	O'quv ishlari bo'yicha
4 soatga mo'lhallangan	Director o'rinbosari

Dars reja matni

Guruh

Sana:

Darsning tartib soni:	№_4 soatga mo'ljallangan.
Darsning mavzusi:	Rangtasvirda tabiat manzarasini tasvirlash ketma-ketligini tushuntirib berish
Ta'limoy:	Talabalarni kasbiy malakalarini shakllanitirishda ustoz-shogird an'analariga amal qilishni o'rgatish.
Rivojlantiruvchi:	Talabalarga iduvidual usulga topshiriq berib, ularning ijodiy qobiliyatini o'stirish.

Darsning turi

Darsda qo’llaniladigan asosiy usullar.

Darsning jihozlari: Ushbu darasga taluqli bo’lgan asbob uskunalar, materiallar, chizmalar.

Darsning mazmuni

1. **Tashkiliy qism:** Talabalar bilan salomlashib, jurnaldagi ro’yxat bo’yicha yo’qlama qilib chiqish
2. O’tilgan dars mavzusini so’rab, mustahkamlash va talabalar bilimini baholash:
   a) Rangtasvirda tabiat manzarasini tasvirlashni bilasizmi?
   b) Manzara nima degani?
   c) Etyut nima?
3. O’tilgan mavzuga yakun yasash.
4. Yangi mavzuning boshi.
5. O’tilgan mavzu yuzasidan savol javoblar.
6. Uyga vazifa.
7. Darsni yakunlash.

Darsning borishi

Reja:

1. Rangtasvirda tabiat manzarasini tasvirlash ketma-ketligida talabalarning kasbiy malakalarini shakllantirish.
2. Rangtasvirda tabiat manzarasini tasvirlashdagi grafik ishlarni bajarishda, ustoz-shogird an’analari. Ustoz va shogirdning o’zaro mezonlalari asosida ish yuritib borishi.
3. Yuqorida o’tilgan dars ketma-ketligi jarayonida talaba tafakkuri va kasbga qiziqishini oshirib, rivojlantirish orqali mavzuga oid manza ishlash.
4. Asar eskizini qarab, oldindan tayyorlab olingan ramka yuziga, katakcha usulida foydalanib, kattalashtirilgan masshtabga tushirish.

5. Tayyor bo'lgan qalam tasvirni, guash va emulsiya aralashmasidan tayyorlangan ranglar yordamida, mo'yqalam bilan ranglash.

Darsning texnologik jarayoni.

"Tabiat qo'yniga sayohat va rang tasvirda (bahor fasli) tasvirlash" mavzusida amaliy-ekskursiya dars o'tish texnologiyasi.

Mavzu: Rang tasvirda tabiat (bahor fasli)manzarasini tasvirlash va uni o'tish uslubi		
O'qituvchi talabalar bilan birga tabiat manzaralari bilan tanishib chiqishadi		
Tanishuvdan so'ng guruh o'qituvchi tomonidan 3 guruhga bo'linadi (izoh)		
I guruh	II guruh	III guruh
3 ta guruh tabiat manzaralarining 3 tomonidan joylashib, rangtasvir ishlashga tayyorgarlik ko'rishadi		
Talabalar amalda rangtasvir ishlashadi		
a) Bajarilgan ishlar o'qituvchi tomonidan baholanadi b) Yakuniy xulosa, uyga vazifa beriladi		

Dars o’tish rejasi

(160-minutlik dars taqsimoti)

№	Dars bosqichi	Didaktik jihozlar	Mazmun va unga doir harakat	Metod (usul)	Vaqt (minut)
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
1	Tashkiliy qism	Guruh jurnali	Salomlashish, davomat tarbiyaviy suhbat	Savol-javob	5
2	Uz vazifani tekshirish va baholash	Doska, bajargan ish o’zlashtirish varag’i	a)bajariladigan uy vazifalarni tekshirish baho. b) o’etilgan dars mavzusini mustahkamlash. c) Bilimlarni baholash	Nazorat taqdimot va munozara joriy baholash	20
3	Ob’yektga olib borish	Transport vositalari	Yangi mavzuni o’tish uchun, ob’yentga talabalarni olib borish	Ustoz shogird	15
4	Yangi mavzu bayoni	Uyg’ur tog’lariga sayohat	Mavzu: Rangtasvirda tabiat (bahor fasli) manzarasini tasvirlash va uni o’qitish uslubi	Amaliy ekskursiya	5
5	Mavzuni mustahkamlash	Urgut tog’lariga sayohat	O’qituvchi talabalar bilan tabiat qo’yni manzaralari bilan tanishib chiqishadi	Ekskursiya	20
6	Guruhlarga bo’lish	Guruh jurnali	Tanishuvdan so’ng guruh o’qituvchi tomonidan 3 guruhga bo’linadi	Tartib raqami asosida	5
7	Tayyorgalik ko’rish	Qog’oz, qalam, akvarel, mo’y qalam, planshet	3 ta guruh tabiat manzaralarining 3 tomonidan joylashib, rangtasvir ishlashga tayyorganlik ko’rishadi	Mustaqil ish	10
8	Vazifani bajarish	Rangtasvir asbob uskunlari	Talbalar amalda rang tasvirda ishlashadi	Mustaqil ish	70
9	Yakuniy qism	Texnologik xarita	a) Bajarilgan ishlar o’qituvchi tomonidan baholanadi b) Yakuniy xulosa uyga vazifa beriladi	Taqdimot ma’ruza mustaqil o’qish	10

“Tasdiqlayman”

Kollej direktori

____

2012 - 2013 o’quv yiliga mo’ljallangan I-bosqich

Rangtasvir guruhi uchun o’qituvchi Berdiyev Numon

“Rangtasvir” fanidan tuzgan yillik ish dasturi

T/r	Bo’lim va mavzularnign nomi				Mashg’ulot tipi va turi	Ko’rgazmali qurollar va texnik vositalar	Mustaqil ish turi. Amaliy labaratoriya tadqiqoti	Uy vazifasi	Adabiyotlar	Fanlar-aro bog’-lanish	Izox
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1	Mutaxasislikka kirish	№1	2.04.13	2	Og’zaki amaliy	Rangtasvirga oid plakat va slaydlar	Rangtasvir fanda oid maktabda olgan bilim ko’nikmalar	Rangtasvirda qo’llaniladigan asbob uskunalar	Rangtasvir ilyustratsiyal ar	Umumiy fanlar	
2	Kirish. Rangtasvir asoslari	№2	14.04.13	2	Og’zaki	Rangtasvir asosilarini isbotlab beruvchi plakatlar					
3	Rangtasvir turlari	№3	20.04.13	2	Og’zaki	Rangtasvir turlariga oid rasmlar	Rangtasvir turlarini ish dasturiga yozib borish			Adabiyot tarix	
4	Rangtasvirda mazmun va shakl	№4	26.04.13	2	Og’zaki	Rangtasvirda mazmun va shaklga oid bayonnomalar va rasmlar		O’qib kelish	G. Pugachenko	Tarix adabiyot	
5	Rangtasvir janrlari	№5	2.05.13	2	Og’zaki	Rangtasvir janrlariga oid rasmlar					
6	Rangtasvirda manzara janri	№6	8.05.13	2	Og’zaki	Rangtasvir asatlaridan ilyustratsiyalari	Mustaqil o’qish	A.Usmonov			
7	Rangtasvirda manzara ishlash	№7	14.05.13	2	Og’zaki	Rangtasvir asboblariga oid rasm va plakatlar		Rangtasvir asboblari b/n tanishish		Rasm	
8	Dars o’tish xonasida xavfsizlik texnikasi	№8	20.05.13	2	Og’zaki va amali	Xavfsizlik texnikasi va yong’in xavfsizligiga oid plakatlar	Plakatlarni o’rganish			Fizika ximiya	

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
9	Rangtasvirda ishlatiladigan asbob uskunalar mo'yqalamlarni saqlash qoidalari	№9	26.05.13	2	Og'zaki	Ma'lum usullardan foydalanish					
10	Rangtasvirda ishlatiladigan moybo'yoq turlari	№10	1.05.13	2	Og'zaki	Moybo'yoq turlari tasvirlangan slaydlar	Eng sifatli moybo'yoqni tanlash	Sifatli moyqalam tanlash		Fizika ximiya	
11	Rangtasvir eskizlarini qog'ozga chizish	№11	7.06.13	4	Og'zaki	Illyustratsiyalar	Eskizlarga			Ximiya	
12	Rangtasvir san'ati haqida tushincha berish	№12	13.06.13	2	Og'zaki	Rangtasvirli plakatlar				Kompo-zitsiya	
13	Rangtasvir san'ati haqida tushuncha berish	№13	19.06.13	4	Amaliy					Mate-matika	
14	Rangtasvirda manzara chizish	№14	25.06.13	4	Amaliy	Eskizlardan foydalanish	Rangtasvir kompozitsiyalarini tushunturish			Chizma-chilik	
15	Taqdimot	№15		50							

Tuzuvchi fan o'qituvchisi: **Radjabova Zuhra**

Samarqand viloyati
Samarqand shahar Sam
Milliy hunarmandchilik
va Qurilish kolleji
Rangtasvir
№__________
guruh murabbiysi

"Tasdiqlayman" Kollej
ma'naviyati va ma'rifat
ishlari bo'yicha director
o'rinbosari

____

Berdiyev Numonnin 2012-2013 o'quv yilida

bajariladigan ma'naviy va ma'rifiy ishlar rejasi

№	Bajariladigan tadbirlar	Bajarish muddati	Izod
	Avgust		
1	Dars sinfxonasini davlat ramslari: Prezident portreti, davlat gerbi, davlat bayrog'I davlat tilini va president asarlari bilan jihozlash	25.08.12	Murabbiy
	Sentabr		
2	1-sentabr O'zbekiston Respublikasi Mustaqillik kuniga bag'shlangan tadbirda qatnashish	1.09.12	Ma'naviyat va ma'rifat bo'yicha director o'rinbosari
	Sentabr		
3	Bilim yurtidan kelgan talabalarni, bilim yurtining ichki qonun-qoidalari bilan tanishtirish	2.09.12	Direktor o'rinbosari
	Oktabr		
4	Rangtasvirda ma'moriy manzara janri haqida suhbat	Doimiy	Murabbiy
5	Guruh davomati va o'qish jarayonini tekshirib borish		
	Oktabr		
6	O'zbekiston Respublikasining Davlat ramziy belgilari haqida talabalarga to'liq ma'lumot berish	Doimiy	Tarix o'qituvchisi
	Dekabr		
7	8-dekabr O'zbekiston Respublikasining "Konstitutsiyasi kuni" mavzusida talabalarga ma'ruza o'qish	7.11.12	Murabbiy. Tarix o'qituvchisi
	Yanvar		
8	I-yarim yillik yakuni guruhning umumiy va maxsus fanlardan to'plangan joriy oraliq va yakuniy nazorat rayting ballarini ko'rib chiqib, talabalar bilan birgalikda tahlil qilishi.	25.01.13	Murabbiy

Illyustratsiya

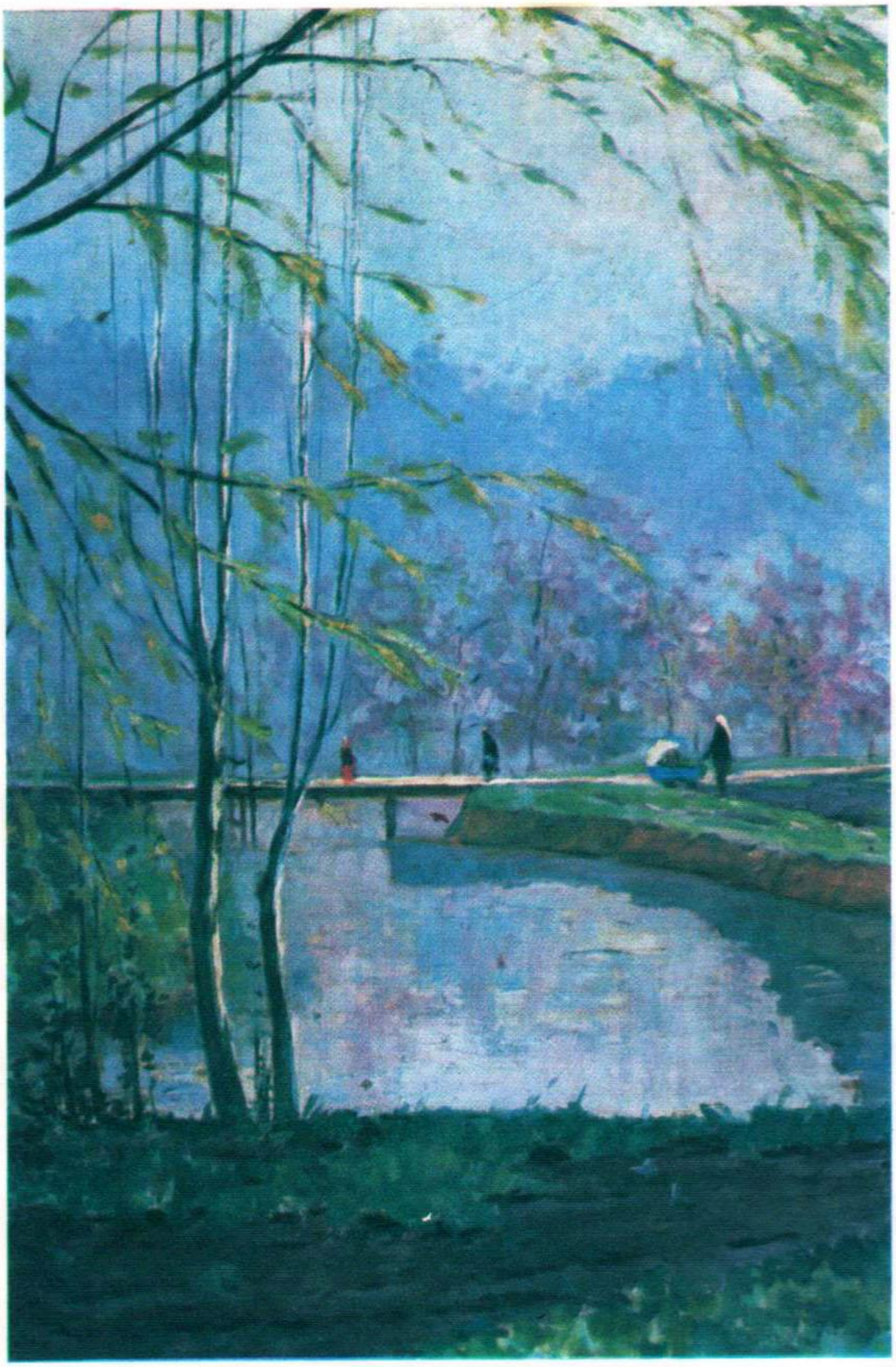

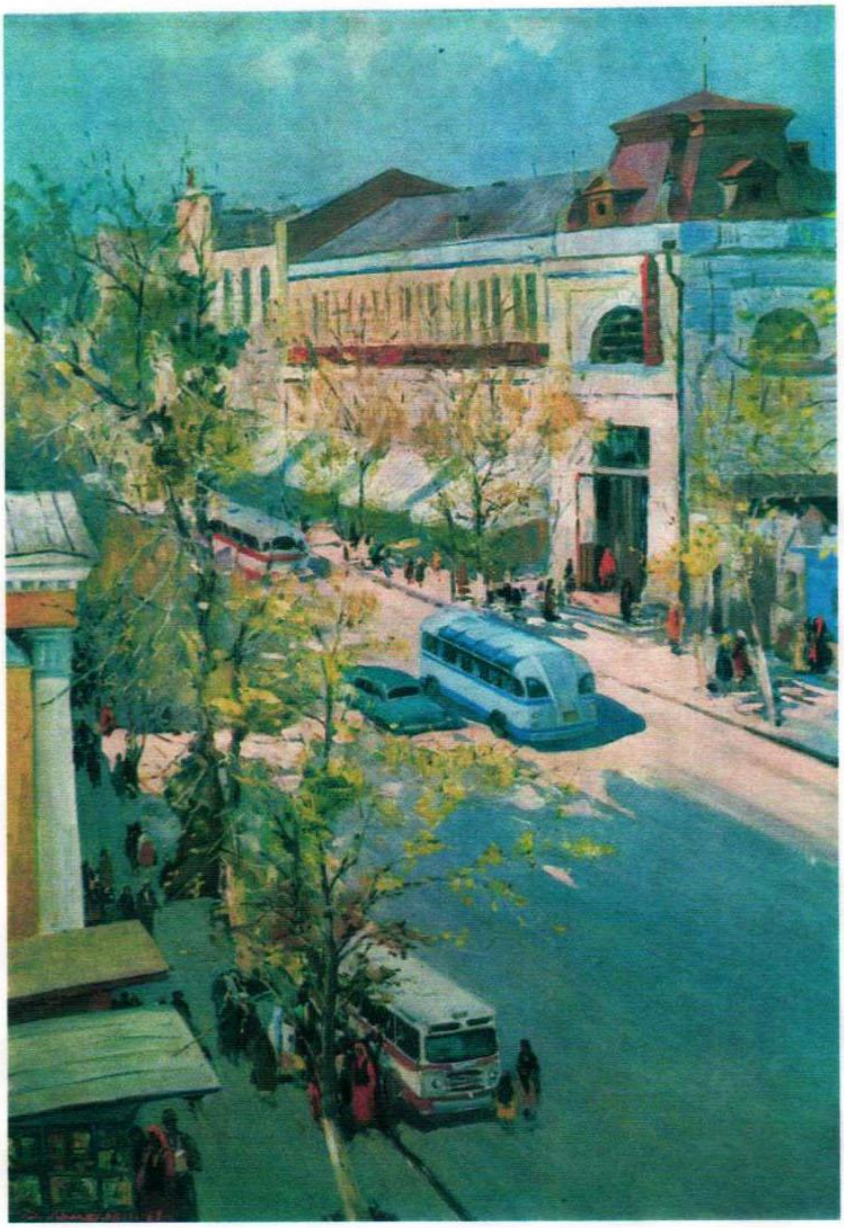

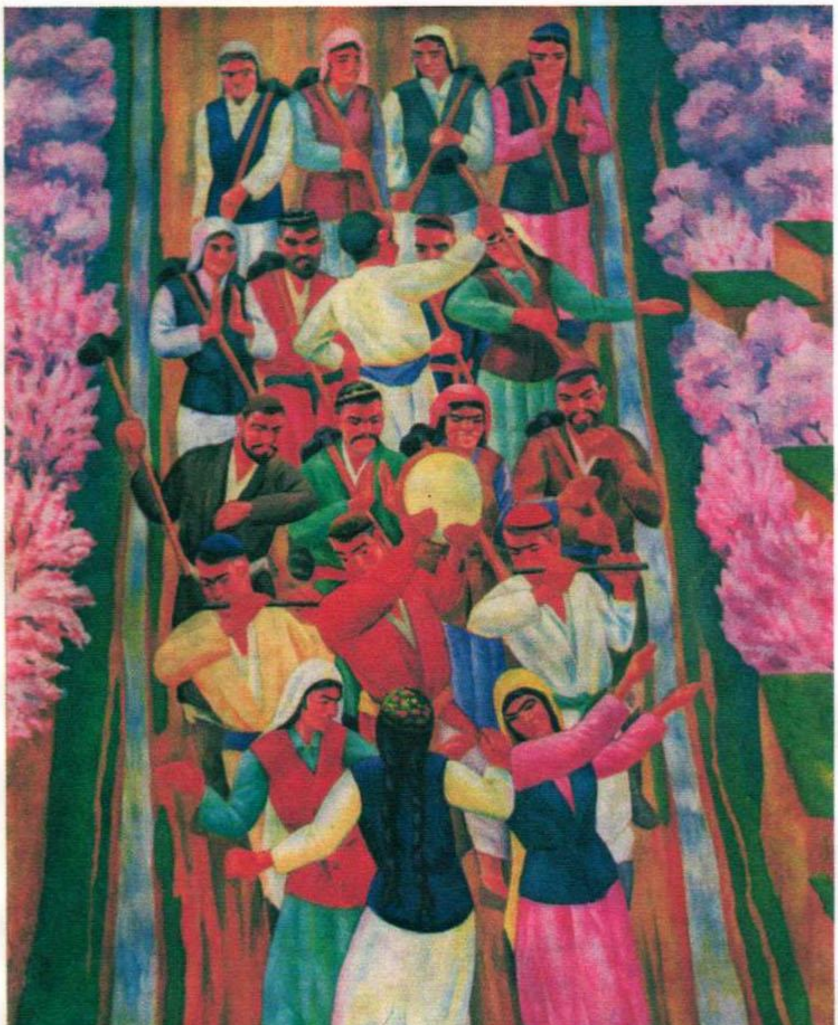

Tabiatni muxofaza qilish

O’simlik dunyosini muhofaza qilish

O’zbekiston Respublikasidagi o’simliklar dunyosi haqida fikr yuritib, oily Majlis tomonidan 1997-yil 25-dekabrda qabul qilingan “O’simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanaish to’g’rida”gi qonuni, uning vazifalari va ahamiyati, o’simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish sohasidagi davlat boshqaruvi hamda mulkchilik masalari, o’simlik dunyosi ob’ektlaridan foydalanish va ularning turlari masalasiga e’tibor berilgan.

Shuningdek o’simlik dunyosi obyektlaridan foydalanishni cheklash, to’xtatib turish va man etish hollari, o’simliklardunyosidan qanday maqsadlarda foydalanish huquqini bekor qilish holatlari batafsil yoritilgan. Bundan tashqari bu bobda batanika kolleksiyalarini to’plash tartibi, o’simlik dunyosi obyektlari muhofaza qilish va takror yetishtirish yo’llari, o’simlik dunyosi obyektlari o’sadigan muhitni muhofaza qilish tartibi, ushbu obyektlarni davlat tomonidan hisobga olish va davlat kadastrining qanday amalga oshirilishi, o’simlik dunyosi obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish ustidan davlat nazorati qay tartibda olib borilishi hamda qonun hujjatlarini va talablarini buzganlik uchun yuridik javobgarlik masalalariga ham keng o’rin berilgan.

O’zbekiston o’simliklar dunyosining xilma-xilligi, turlariga g’oyat boyligi va ularning xalq xo’jaligidagi muhim salmog’I bilan markaziy osiyoda o’ziga xos o’ringa ega.

So’ngi yillarda O’zbekiston Fanlar akademiyasi Botanika instatitutida olib borilgan tadqiqotlar natijasiga ko’ra o’lkada 146 oilaga mansub o’simlik turlari borligi ma’lum bo’ldi. Bularning aksariyat

qismini qoqidoshlar (600 ga yaqin tur), burchoqdoslar (450 ga yaqin tur) bug'doydoshlar (260 ga yaqin tur) karamdoshlar yalpizdoshlar shviddoshlar, sho'radoshlar, loladoshlar, chinniguldoshlar, yoronguldoshlar, gavzabondoshlar, ra'nodoshlar kabi yirik oilalarning vakillari tashki etadi.

O'zbekiston florasi paydo bo'lishi, tarqalishi, tur, tukum va oilalarning umumiy o'xshashligi jihatidan o'rta osiyodagi boshqa respublikalar, Eron, Afg'oniston o'simlik qoplamiga juda yaqin turadi.

O'zbekistonf florasi uzoq tarixga ega. Palebotanik tadqiqotlar respublika hududida quruqlikdagi yuksak o'simliklarning (psilofitlardan tortib) barcha evalyutsion davrlariga oid o'simlik qoldiqlari borligini ko'rsatadi. Hatto hozirgi qizilqum cho'llarigan bir vaqtlar bu yerlarda o'sgan xurmo, chinor, terak kabi daraxt va bulalarning qoldiqlari topilgan O'zbekiston o'simlikdagi qumli cho'llardan tortib, qorli baland tog'largacha bo'lgan turli rel'ef va tuproq sharoitida uchratish mumkin. O'zbekiston o'simliklarining o'smaydigan tarqalishini yaratish uchun tavsiya etilgan to'rt tik mintaqa (cho'l, adir, tog', yaylov) asos qilib olindi. O'rmonlarni muhofaa qilish va ulardan foydalanish sohasidagi munosabatlar o'rmonlar to'g'risidagi qonun xujjatlari bilan ham tartibga solinadi. O'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risdagi qonun hujjatlarining asosiy vozafalari quyidagilardan iborat:

-floraning tur bo'yicha tarkibini va genetic fondini tabiiy sharoitlarda saqlab qolish;

-tabiiy o'simlik jamoalarining va yovvoyi o'simliklar o'sadigan muhitning bir butunligini saqlab qolish;

-o'simlik dunyosidan oqilona foydalanishni va uni takkor yetishtirishni taminlash;

-yuridik va jismoniy shaxslarning o'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish sohasidagi faoliyatini huquqiy tartibga solish (qonunning 2-moddasi). O'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish sohasidagi davlat boshqaruvi O'zbekiston Respublikasi

vazirlar Mahkamasi mahlliy davlat hokimiyati organlari, shuningdek maxsus vakolat berilgan davlat organlar tomonidan amalga oshiradi. O'zbekiston Respublikasi Tabiatini muhofaza qilish davlat qo'mitasi va O'zbekiston Respbulikasi Davlat o'rmon qo;mitasi o'simliklar dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish sohasidagi maxsus vakolat berilgan davlat boshqaruv organlaridir.

O'simlik dunyosi davlat mulki-umum-milliy boylik bo'lib, undan oqilona foydalanish zarur va u davlat muhofazasidir (3,4-moddalar);

"O'simlik dunyosi muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida"gi qonunning 6-7moddalariga ko'ra o'simlik dunyosi obyektlaridan foydalanish umumiy va maxsus bo'lishi mumkin.

O'simlik dunyosi obyektlaridan foydalanuvchilar quyidagi huquqlarga ega:

-o'simli dunyosi obyektlaridan foydalanishning belgilangan qoidalariga rioya etishlari;

-foydalanishga berib qo'yilgan o'simlik dunyosi obyektlaridan oqilona foydalanishlari;

-o'simlik dunyosi obyektlarini muhofaza qilish va ularni takror yetishtirish chora tadbirlarini amalga oshirishlari;

-o'simlik dunyosi obyektlaridan foydalanish joylarida yong'in xavfsizligiga rioya etishlari va yong'inga qarshi tadbirlarni amalga oshirishlari, yong'in chiqqan hollarda esa uni ochirish choralarini ko'rishlari;

-o'simlik dunyosi obyektlaridan foydalanganlik uchun haqni o'z vaqtida to'lashlari shart;

O'simlik dunyosi obyektlaridan foydalanuvchilar qonun hujjatlarida belgilangan boshqa huquq va majburiyatlarga ega bo'lishlari mumkin. (10-modda).

Xulosa

Xulosa

Mamlakatimizda “kardlar tayyorlash milliy dasturi” talabalarini bajarishning to’rtinchi davri davom etmoqda. Uni muvoffaqiyatli davom ettirishdagi masuliyat jamiyatimizning yosh bo’g’ini zimmasiga tushadi. Bu yosh bo’g’in bugungu kunda boshlang’ich, o’rta va oily maktabda ta’lim tarbiya olayotgan yagit va qizlarda birinchi navbatda mustaqillik g’oyalariga sadoqat hissini o’stirish zarur.

Prezidentimiz I. Karimov aytganidek: Tarbiyachi ustoz bo’lish uchun boshqalarning aql-idrokini o’stirish, ma’rifat ziyosidan bahramand, haqiqiy vatanparvar uchun eng avvalo, tarbiyachining o’zi ana shunday yuksak talablarga munosib bo’lishi kerak.

Ko’rinib turibdiki bugungi yosh avlod tarbiyasini yetuk insonlarga amaliy jihatdan tarbiya oluvchilarga hamisha o’rnak bo’la oladigan murabbiylargagina ishonish mumkinki zamonaviy tarbiya ilmining asosiy tomonlaridan biri ham ana shundan iborat.

Amaliy faoliyatimiz va turmush tajribamizdan ma’lumki, ta’lim va tarbiya jarayonining yutug’I o’qituvchining chuquqr bilim, mahorati, barkamolligiga g’oyaviy-sisosiy va kasbiy yetukligi, iste’dodli va ma’noviy yuksakligiga bog’liq bo’ladi.

Shunga ko’ra o’qotivchi bugungi ijtimoiy shaxslogik talablarga to’la javob beradigan mukammal mutaxasis bo’lmog’I darkor. Bu mukammallikni biz ta’lim olayotgan oily maktab ta’minlaydi. To’rt yil davomida ushbu oily dargohdan ozmi-ko’pmi bilim va hunar olishga muyassan bo’ldim.

Jamiyatimizga yetuk barkamol avlod yetkazib berish borasida “san’atshunos”lik bo’limini tugatar ekanman, kolajakda o’sib kelayotgan yoshlarimizga tasviriy san’atning naqadar go’zalligi va ko’p qirraliligi, bunda chizmachilik rasm, rang tasvir amaliy san’at turlarini o’rganib chiqishlarini takidlamoqchiman va shu soha bo’yicha yoshlarga

bilim va hunar bermoqchiman. Bizlarni shu darajagacha ilm-u hunar berib, odob axloqqa o’rgatib, kelgan fakultetimiz professor oqituvchilariga va bitiruv malakaviy ishi rahbari K. Abrayevga o’z minnardorchiligimni bildiraman.

Adabiyotlar

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. “Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir” O’zb. 1996-yil
2. Karimov I.A. “Bunyodkorlik yo’lidan”. O’zbekiston 1996-yil.
3. Zohidov P. Sh. “Me’mor san’ati” Adib va san’at nashr. 1987-yil.
4. Sharaxov Y. V. Osnov kompozitini M. 1979-yil.
5. A. P. Yashuxin Jivopis.
6. I. Rahimov “prespektiva” Toshkent 2006-y.
7. Zakin R. Na.pushi ktvorchestvu. A.1971-y.
8. G.I. Kulibokin “Rasm kompozitsiyasi” asari
9. X. Egamov “Bo’yoqlar bilan ishlash” Toshkent 1981-yil.
10. M. Nabiyev “Rangshunoslik” o’qituvchi 1995-yil.